

*Sinop Yöresi
Kır Meskenlerinde
Taş Çatı Örtüsü*

Prof. Dr. Cevdet Yılmaz

19 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, SAMSUN

cyilmaz@omu.edu.tr

Giriş

Yerleşmeler ve onları oluşturan meskenler, insanların doğal çevre üzerinde meydana getirdikleri en önemli beşerî eserlerdir. Diğer yandan, meskenler inşa edildikleri çevrenin şartlarını aksettirdikleri ölçüde coğrafi bir anlam ve önem taşırlar.

Bu nedenle coğrafyacıyı ilgilendiren konutlar; yapı malzemesi, şekli ve muhtelif kısımlarının tertip tarzı ile içinde bulundukları coğrafi şartların etkisini taşıyan ve bu etkiyi yansıtan meskenlerdir.

Meskenlerin şekil ve yapı malzemeleri üzerinde etkili olan unsurlar *fizikî* ve *beşerî faktörler* olarak iki başlık altında özetlenebilir.

Fizikî faktörler denilince ilk akla gelenler; iklim elemanları, toprak, bitki örtüsü, rölyef, eğim, yükselti, jeolojik yapı, litoloji ve çevrede bulunan bol ve ucuz, hatta bedava yapı malzemeleridir. Yapı gereçleri de kendi içlerinde (yine fizikî olarak) iki gruba ayrılabilir.

Bunlardan *birincisi*; yerin doğal yapısı ile ilgili olan *mineral (inorganik) kaynaklar* (toprak, kil, balçık, şist, kalker gibi çok çeşitli taş türleri ve kum, çakıl, çimento, vd.), *ikincisi* ise; *biyolojik (organik) kaynaklardır*. Bunlar da; ahşap ve türevleri (tahta, hartama, kalas, mertek, direk, vb.), ağaç dalları, ağaç kabukları, saz, yaprak, ot, deri, post, kemik, çeşitli dokumalar ve diğerleridir.

Beşerî faktörler ise; başta insanın kendisi, gelenek ve görenekler, inşa tekniğindeki gelişmeler, psikolojik, etnik, tarihî, ekonomik sebepler, ihtiyaçlar, alışkanlıklar, kültür, zevk, arzu, malî seviyenin yükselmesi, yurtdışında belli bir süre bulunmanın etkisiyle edinilen alışkanlıklar, yurtdışından gelen göçmenlerin etkisi, gurbetçilik, uzak çevrenin etkisine girme, ulaşım ağının geriliği veya gelişmişliği, ziraat ve hayvancılığın seviyesi, vd. şeklinde özetlenebilir.

Batı Karadeniz Bölümünde Sinop ve Kastamonu illerinin Karadeniz'e bakan kıyı kuşağında yer alan ilçelerinde (Erfelek'ten İnebolu'ya kadar olan kesimde) ahşap kır meskenleri Türkiye'nin başka bölgelerinde görülmeyen taş çatı örtüleri ile dikkati çekmektedirler. Yörede 1970'li yıllara kadar inşa edilen meskenlerin büyük çoğunluğunda yakın çevreden temin edilen bu taş örtü kullanılmıştır.

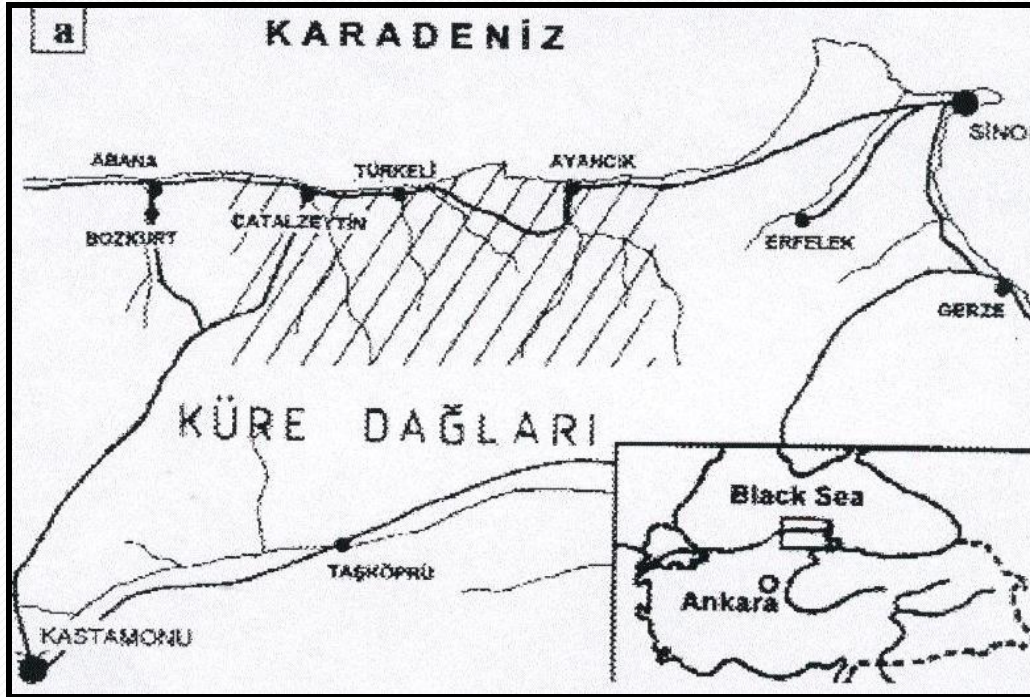
Araştırmada ağırlıklı olarak, coğrafi çevre ile meskenler arasındaki ilişkiler bağlamında, örtü malzemesi olarak kullanılan taşların litolojik özellikleri, bulundukları yerler, elde ediliş şekilleri ve meskenler üzerinde kullanım biçimleri üzerinde durulmuştur. Taş çatı örtüsü ile ilgili örnek fotoğraflar daha çok Sinop'un Ayancık ve Türkeli ilçelerinin köylerinden çekilmiş, araştırma esas olarak bu sahada yoğunlaştırılmıştır.

Günümüzde eski meskenler ve eklentileri üzerinde taş örtü halâ varlığını korumakta, çok az da olsa bir kısım eklentiler üzerine de örtülmeye devam edilmektedir. Fakat yeni inşa edilen konutların çatılarına örtülen kiremit ve sac gibi sanayi ürünü çağdaş yapı malzemeleri, eski konutlar üzerindeki taş örtü kaldırılarak onların yerine de kullanılmakta, böylece taş çatı örtüsünde hızlı bir değişim yaşanmakta ve bu tip örtü giderek ortadan kalkmaktadır.

Bu araştırmada esas olarak; taş çatı örtüsünün hammaddesi olan taşın kaynakları, nerelerden elde edildiği ve çatılara nasıl yerleştirildiği üzerinde durulacak, kısmen de son yıllardaki hızlı değişim ve yok oluş ile nasıl ve niçin korunması gerektiğinden bahsedilecektir. Taş çatı örtüsünün kullanıldığı ahşap meskenler ise başka bir araştırma konusu olarak ele alındığı için bunlardan bu oturumda bahsedilmeyecektir.

Sinop-Kastamonu Yöresi Kır Meskenlerinde Taş Çatı Örtüsü ve Genel Özellikleri

Araştırma sahasında (Şekil 1) yapılan incelemelerde geçmişten günümüze yörenin başlıca klâsik çatı örtü malzemesinin tabakalı şistler olduğu tespit edilmiştir. Şistler yörede tabakalar halinde ayrılma özelliklerinden dolayı, daha çok çatı örtü malzemesi olarak değerlendirilmişlerdir.

Şekil 1.
Araştırma sahasının
lokasyon haritası.

1. Çatı Örtüsü Olarak Kullanılan Taşların Fizikî Özellikleri:

Literatürde çatı örtü malzemesi olarak kullanılan iki çeşit taştan bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi tortul kayalar grubunda yer alan *kil taşları* ve *şistler*, diğeri ise bu taşların metamorfizmaya uğraması ile oluşan *arduvaz*dır.

Araştırma sahası genelde Eosen ve Alt Kretase arazilerinden oluşmakta olup, bu jeolojik yapıya uygun olarak çatı örtü malzemesi için kullanılan taşlar da filiş formasyonu içinde yer alan ince tabakalı (laminalı) kil taşları ile yine ince levhalara ayrılabilen şistî kayalardır. Bu taşlarda dikkat çeken husus, dilim dilim tabakalara ayrılma özelliğine sahip olmalarıdır.

Araştırma sahasında çatı örtü malzemesi olarak kullanılan taşlar, yukarıda ifade edilen kil ve şeyllerin tabaka aralarındaki sınırlardan doğal ya da beşerî müdahalelerle ayrılması sonucu elde edilmektedir.

2. Taşın Kaynağı, Üretimi, Taşınması ve Değerlendirilmesi

Araştırma sahasında çatı örtü malzemesi olarak kullanılan taşların elde edildiği başlıca üç kaynak vardır. Bunlar;

- a. Deniz kıyılarında ana kayanın dalgalar tarafından tahrip edilmesi ile ortaya çıkan falezli yapılar.*
- b. Akarsular tarafından yarılmış vadilerdeki tabakalı yapılar ile yine akarsu yatağında bulunan ve sellerle daha yukarılardan taşınarak getirilen tabakalara ayrılma özelliğine sahip iri gövdeli taş bloklar.*
- c. Sahilden uzak ve yüksekte kalan iç kesimlerde heyelanlar veya yol açmaları sonucu ortaya çıkan ana kaya yüzeyleri.*

2a. Deniz kıyılarında ana kayanın dalgalar tarafından tahrip edilmesi ile ortaya çıkan falezli yapılardan elde edilen taşlar.

*Türkeli-Güzelkent
arası kıyıları*

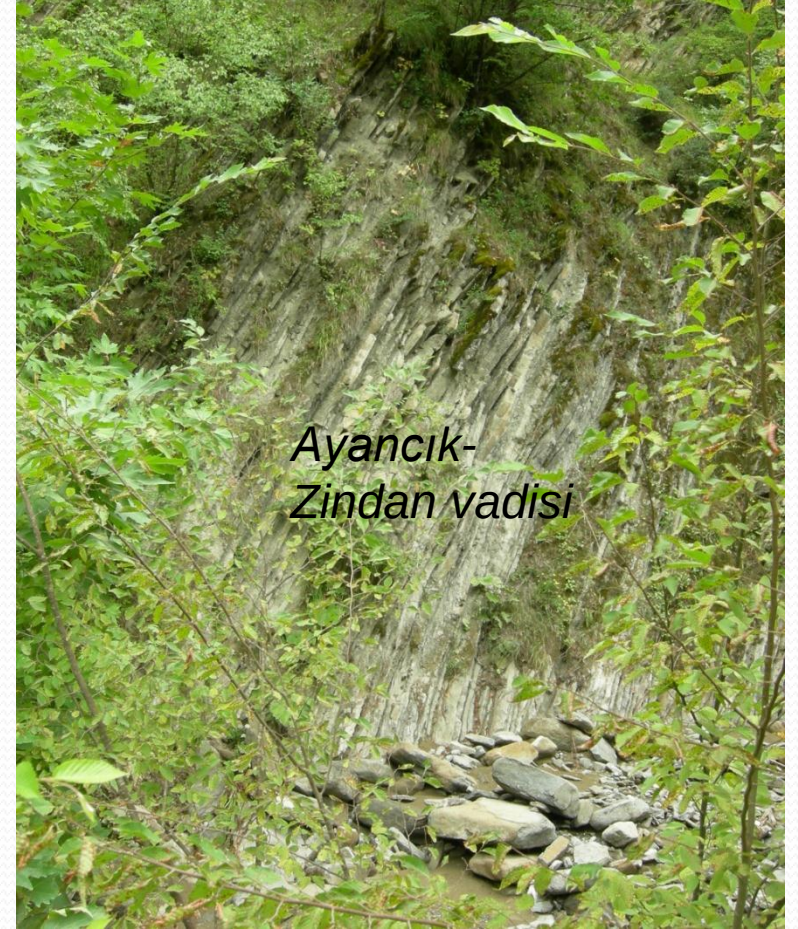

*Türkeli-Güzelkent
arası kıyıları*

2b. Akarsular tarafından yarılmış vadilerdeki tabakalı yapılar ile yine akarsu yatağında bulunan ve sellerle daha yukarılardan taşınarak getirilen tabakalara ayrılma özelliğine sahip iri gövdeli taş bloklardan elde edilen taşlar.

2b1. Akarsular tarafından yarılmış vadilerden elde edilen taşlar

2b2. Akarsular tarafından yarılmış vadilerden elde edilen taşlar

Ayancık-Zindan vadisi-Söküçayırı köyü altı

Akarsu yatağında bulunan ve sellerle daha yukarılardan taşınarak getirilen tabakalara ayrılma özelliğine sahip iri gövdeli taş bloklardan elde edilen taşlar.

2b3. Dere yataklarından elde edilen taşlar

**2c. Sahilden uzak ve
yüksekte kalan iç kesimlerde
heyelanlar veya yol açmaları
sonucu ortaya çıkan ana kaya
yüzeyleri.**

Türkeli-Çatak köyü

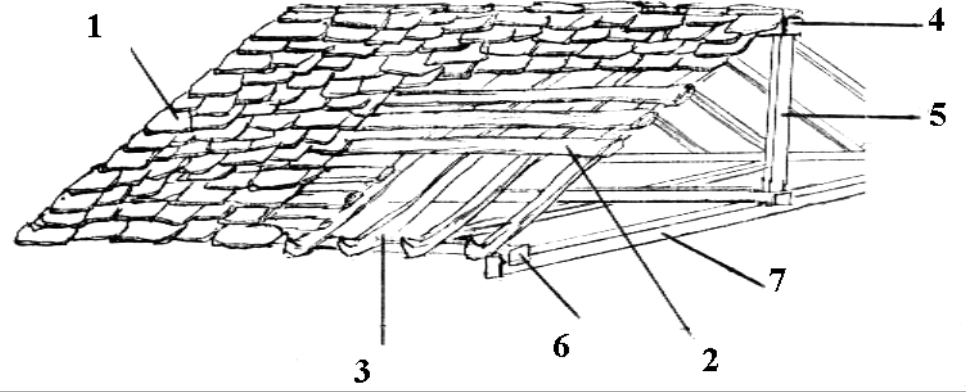
Türkeli- Çatak köyü

3. Taş örtünün meskenlerin çatısında kullanımı

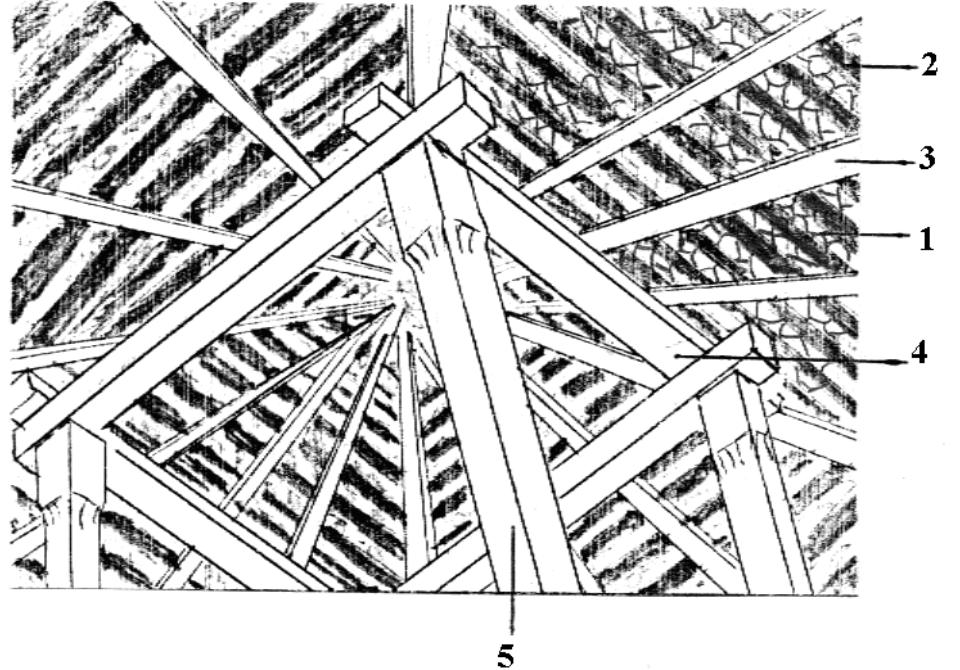
A- (İki yana eğimli) beşik örtü çatının dıştan görünümü ve başlıca elemanları

Açıklama:

- 1- Taş örtü, 2- Hartama (iskefil), 3- Mefe kolu (omurga), 4- Çark boyunduruğu, 5- Direcen (çark direği), 6- Tembel ağacı, 7- Kitleme, 8- Kiriş

B- (Dört yana eğimli) kırma çatının içten görünümü ve başlıca elemanları

*Taş örtünün
meskenlerin
çatısında
kullanımına
örnekler*

*Türkeli-
Yazıcı
köyü*

Cevdet Yılmaz - Sinop Yöresi Kır Meskenlerinde Taş Çatı Örtüsü

*Taş örtüde değişim ve yok
oluş;
Kiremitle yer deęiştirme*

Türkeli-Kayabaşı köyü

Taş örtüde değişim ve yok oluş; Sacörtü ile yer değiştirme

Türkeli köylerinden örnekler

Sonuç ve Öneriler

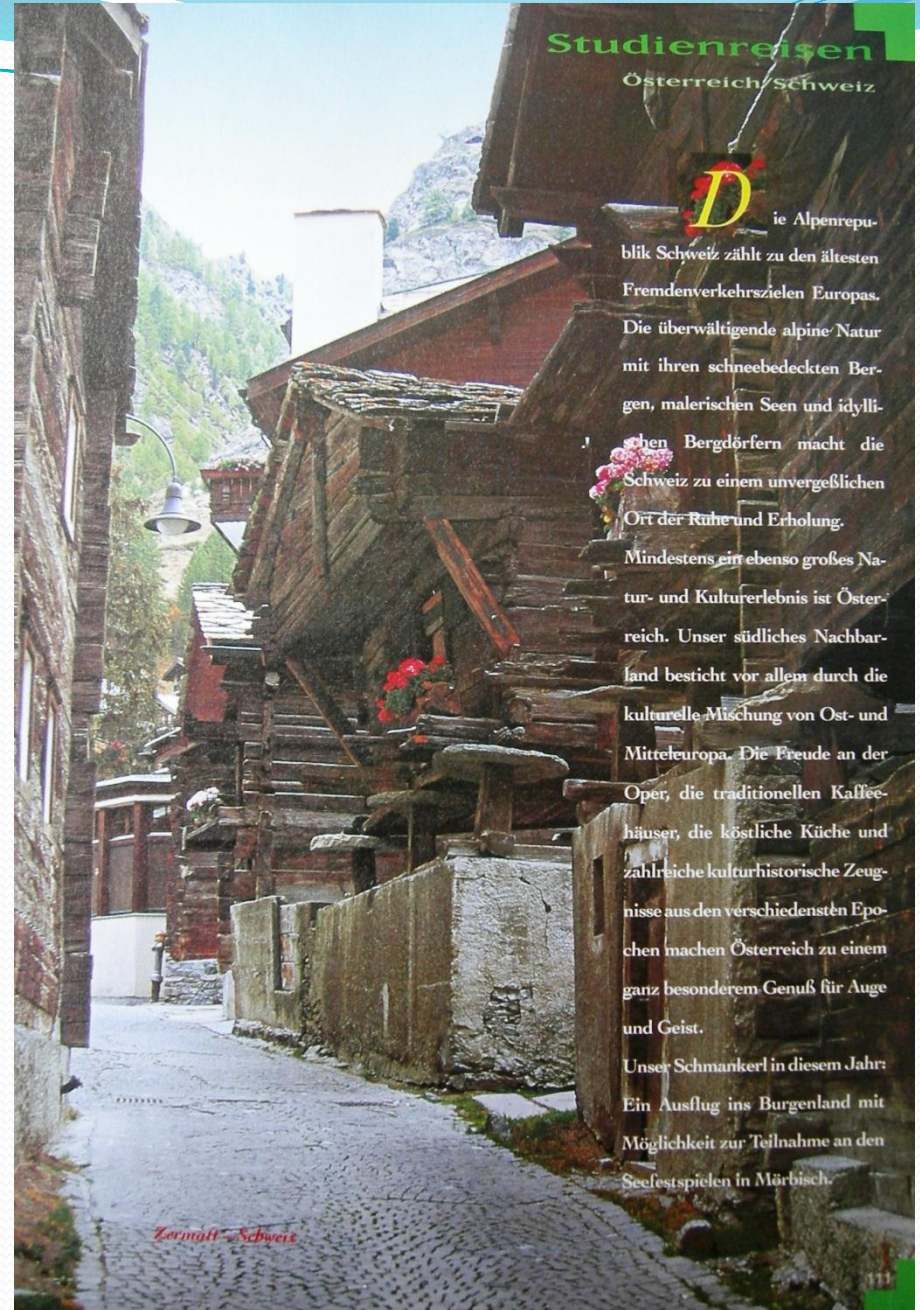
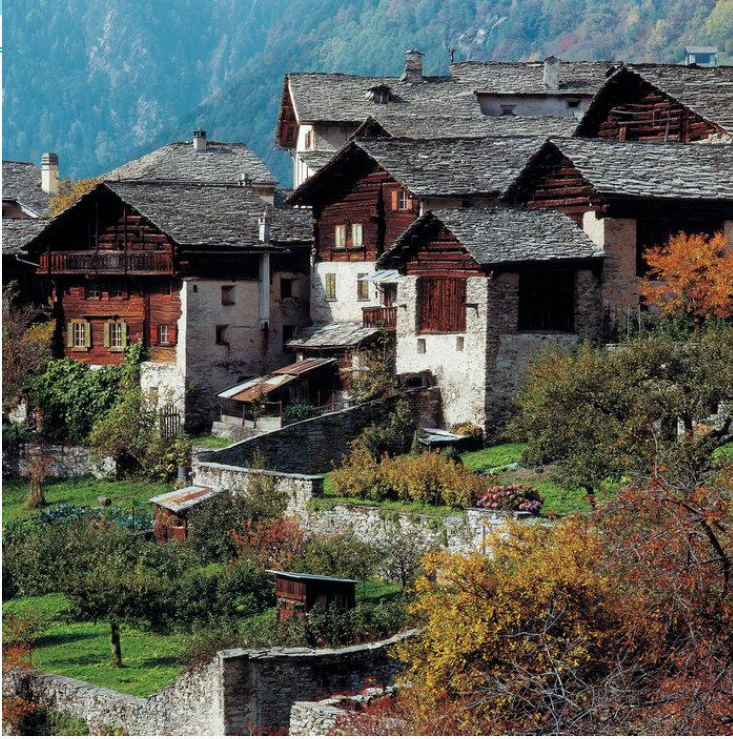
Araştırma sahasında, dışarısı ile henüz yeterli bağlantının kurulmadığı 1970'li yılların başına kadar meskenlerin inşasında daha çok çevreden temin edilen malzeme kullanılmıştır. Ormanla iç içe olan köylerdeki başlıca mesken yapı gerecini ağaç oluştururken, çatı örtü malzemesi olarak da genellikle taş tercih edilmiştir.

Araştırma sahasında bugün çağdaş yapı gereçlerinin kullanılmasına bağlı olarak taş örtü kullanımı hemen hemen sona ermiştir. Buna karşılık mevcut taş örtülerde ise hızlı bir değişim yaşanmakta, yeni konutlar dışarıdan getirilen sanayi ürünü malzemelerle örtülürken, eskiler ise ya tümünden yıkılıp (veya kaza ile yanarak) ortadan kalkmakta, ya da üzerindeki taş örtü sac ve kiremitle yer değiştirmektedir.

Türkiye'nin muhtelif bölgelerinin kendilerine has mesken şekillerinin daha tam olarak tespit ve tescili yapılmadan yöredeki meskenlerde böyle bir değişimin yaşanması, köylerimizin modernleştiğini görmek açısından sevindirici bir gelişme olarak kabul edilse de, bu durum gerek biz coğrafyacılar, gerekse evrensel kültür mirası değerleri açısından üzüntü vericidir. Çünkü bulundukları ortamdan temin edilen malzeme ile inşa edilen bu evler, çevrenin etkisini tam olarak yansıttıkları için, ne kadar coğrafî iseler, aynı oranda da korunması gereken *birer kültürel mirastırlar*.

Dünyanın başka yerlerinde, örneğin Alplerdeki örnekleri gelecek kuşaklar için sıkı bir şekilde muhafaza edilen bu meskenlerin, araştırma sahamızda bulunan örnekleri de en kısa zamanda koruma altına alınmalıdır. Doğa turizmi açısından büyük gelecek vaat eden Karadeniz Bölgesi için bu tür kültürel çekiciliklerin muhafazası büyük önem taşımaktadır.

Yurtdışından örnekler; Alpler - Avrupa

Yurtdışından örnekler; Alpler- Avrupa

Yurtdışından örnekler; Mostar-Bosna Hersek - Avrupa

*Sabrınız ve ilginiz için teşekkür eder,
saygılarımı sunarım.*

Prof. Dr. Cevdet Yılmaz

*Ondokuzmayıs Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
55139 Atakum - SAMSUN*

cyilmaz@omu.edu.tr